

חוזה לכל החיים

120 שנה לקונגרס הציוני הראשון ולקראת שנת העצמאות ה־70, דמותו של חוזה המדינה חוזרת להעסיק את החברה הישראלית, וגם לרתק אותה. מהאספן הפרטי הגדול בטורונטו, שרק מחכה להזמנה לתערוכה בישראל, ועד להצגות חדשות: **מה הרצל היה אומר על המדינה?** ← צאלה קוטלר הדרי

אני מקווה שהם החליפו את הסדינים", התברר על המיטה בחדר בית המלון המפואר "שלושת המלכים" בבאול. זה החדר ההיסטורי שבו שהה חוזה המדינה תאודור הרצל, ושברפסתו צולם נשען ומהרהר, במה שהפך לדימוי האייקוני ביותר של התנועה הציונית. במשך חמישה ימים שכנו בבית המלון מטלוב ו־27 מבני משפחתו וחבריו הקרובים – שאתם הוא הזמין כדי לחגוג עמו יום הולדת 50 בסימן הרצל. דמות שהפכה למרכזית בחייו בעשרים השנים האחרונות, כמעט כמו הצל שלו. מטלוב, 55, עורך דין בכיר מטורונטו, הוא גם האיש בעל האוסף הפרטי הגדול בעולם לפריטי הרצל, המכונים הרצליאנה. כ־5,000 פריטים כלולים באוסף וביניהם מסמכים, תמונות, גלויות, מכתבים, חפצים, מזכרות מכל העולם ומתקופות שונות, וכולם קשורים לחייו של הרצל או לדמותו, ומתויקים בקלסרים ובקופסאות בביתו. כשבתו הצעירה מבין שלוש בנותיו עזבה את הבית לטובת לימודים בקולג', הרחיב מטלוב את הבית והוסיף חדר נוסף שמכונה "החדר של הרצל", כדי שיוכל להכיל את העושר הזה.

יש פריט שמרגיש איתך במיוחד?

"יש לי גלויה של הרצל שהוא שלח לילד שלו, הנס. זאת גלויה עם הדיוקן של הרצל עצמו שעליה הוא חתם וכתב 'ברכות מאבא'. זה כל מה שכתוב ואני מוצא את זה מעניין".

למה הרצל בעצם כל־כך מעניין אותך?

"יש שתי פרספקטיבות לתשובה: אחת היא שאנשים בצפון אמריקה לא יודעים הרבה על ההיסטוריה של מדינת ישראל ויש חוסר הבנה. לדעתי, זאת גם אחת הסיבות לשיח השליילי נגד ישראל. כשאני מדבר על הרצל, אני מראה להם שישראל לא נפלה מהשמיים וזאת תוצאה של עבודה רבה, תכנון ומאמצים. האוסף מרגיש את זה עם חומר מקורי ומסמכים שנדרשו להקמת המדינה.

"החלק השני שמדהים אותי הוא שהרצל היה בסך הכול בחור שחשב על רעיון משוגע, על מדינה יהודית עצמאית. אז זה היה מופרך ובלתי ניתן לדמיון. הוא החל לדבר על זה וסחף אנשים. כשאני מדבר עם אנשים צעירים על הרצל, אני חושב שזה מעורר גם אותם לרדוף אחרי החלומות שלהם.

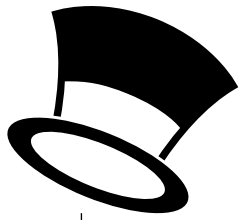
"מפעם לפעם אני שומע מאנשים שבוכות הסיפור של הרצל החליטו ללכת על זה – מה שזה לא יהיה – לעשות קונצרט, ללמוד כלי נגינה, לחזור ללימודים. הרעיון הזה של 'אם תרצו אין זו אגדה' מקסים אותי, והאוסף מרגיש ומלמד שהרצל היה אדם אנושי כמו כולנו, שלובש כמונו מכנסיים, רגל אחרי רגל. גם הוא לא היה חף מבעיות ובטח לא מושלם. זה מלמד שלכולנו יש את היכולות לעשות דברים נפלאים".

הוא אולי היה חולם, אבל הוא גם איש רציני למדי, לא רואים אותו מווייך אף פעם.

"נכון, הוא היה עובד קשה. הוא כתב ונסע ברכבות או בכרכות בכל רחבי אירופה כדי להפיץ את המסר. הוא גם היה אמיץ וחכם להפליא. חלק מהדברים שהוא כתב למשל ב'אלטנוילנד' היו על כך שישראל תהיה מדינה עם דמוקרטיה, עיתונות חופשית, תרבות, מדע וחינוך. אלה דברים שהוא צפה, 'היו' כמובן גם דברים אחרים שהוא לא צפה,

גלעד קלטר מגלם את הרצל בהצגה "הרצל אמר!" בתיאטרון גשר. סאטירה מוזיקלית צילום: רדי רובינשטיין

"הרצל זה אוונגרד" | היוצר יפיים רינגברג מסביר למה הוא מכור להרצל

יפיים רינגברג מגדיר עצמו "מכור להרצל כבר עשור". ב-2011 הוא העלה בתיאטרון את המופע הראשון שלו על הרצל יחד עם עשרה שחקנים והשקיע בו את כספי הזכייה שלו משעשועון טלוויזיוני שבו השתתף וניצח. "אבל לא הייתי כל כך מרוצה מהתוצאה, אז עשיתי גרסה של הצגת יחיד, ואז עוד גרסה ועכשיו היתה הבכורה של הגרסה השלישית של המופע על הרצל".

ההצגה "הרצלמאניה" תוצג מנובמבר הקרוב בתיאטרון מיקרו בירושלים ורינגברג משתף בה פעולה עם המוזיקאי דמיטרי טופרמן והצייר איליה קויץ. השלושה יוצרים מופע שמבוסס על היומן של הרצל - "אחד הטקסטים המופלאים והחבויים ביותר בתרבות היהודית". חלק מההצגה נעשה באלתור, כך שכל הצגה שונה מהשנייה, כשהמוטיב המוביל בה הוא עבודה רב תחומית עם נייר.

נשמע אוונגרדי

"גם הרצל זה אוונגרד. כל הבעיות מתחילות כשמנסים לדחוס את הרצל לפורמט לא אוונגרדי ולייפות אותו למין תמונה חמודה וניתנת לעיכול. זה לא הרצל שבו אני התעסקתי. אני לקחתי את היומן שלו, שהוא מטורלל לגמרי, לבמה. הרצל כותב ביומן: 'אמנים יבנו אותי, אסור היה לי לכלוא את עצמי בתוך הפיכחון'. אז ההצגה היא קצת על זה, על הפנטזיה של הרצל, על חוסר הפיכחון שמשתולל בתוך הראש שלו".

אבל הוא היה גם פרקטי להפליא, לא?

"לא הייתי אומר. הוא מסיים את חייו כשהוא מבזבז את כל הכסף שלו על התנועה הציונית והתוצאה בידים שלו היא כלום. שום דבר לא הצליח בחיים שלו. הפנטזיה המטורללת שלו הייתה זרע ששנים לאחר מכן גרם לאנשים ללכת אחרי, אבל בחייו הוא לא ידע זאת".

מה קרה בעשר השנים האלו לנוכחות של הרצל בתודעה הציונית?

"כשהעליתי לראשונה את ההצגה על הרצל, המבט על זה היה מזור. אמרו לי 'למה אתה עושה את זה, זה משעמם'. אבל היום זה התחיל לבעבע בחזרה. אני חושב שיש כמיהה להרצל, שנובעת דווקא מאי ההיכרות שלנו איתו. הציבור מדמיין משהו שהוא אהלה, לא כמו הפוליטיקאים שלנו. הרי מחקו להרצל את כל האישיות שלו, הידע הציבורי עליו הוא שזה מנהיג אינטלקטואל ואירופאי שזורק את הכסף שלו על פעילות ציבורית".

וזה לא נכון?

"הרצל לא היה אדם פשוט. הוא לא רצה לבנות פה דמוקרטיה אלא אריסטוקרטיה, הוא בעצמו כתב שסוציאליזם דמוקרטיה היא אינולת פוליטית. התפיסות שלו לגבי שוויון, חינוך ותרבות לעם נובעות מהחשיבות שהוא נתן לתרבות ומתפיסות ליברליות ולא ממש ממקום סוציאלי. עכשיו יש התעניינות מחודשת בו, כי הוא דוגמה ליהודי החילוני המודרני ולקרע הפנימי הזה בין תרבויות".

אתה מכיר אותו ממש טוב. היית רוצה שהוא יהיה חבר שלך?

"לא, בשום פנים ואופן. הוא בעל אישיות מטורללת ומספיק לי אותי".

הוא לא היה חבר טוב, לדעתך?

"לא. הוא לא גר עם המשפחה שלו שנים. הבן שלו נולד והוא ראה אותו לראשונה כשהיה בן שנתיים, כי הוא חי בפרו. הוא לא היה בן אדם הכי סבבה - חצי בדיכאון ובעל נטיות אובדניות. הוא כותב ביומן את אחד המשפטים המצחיקים, 'אני אטיל עונש על התאבדות', ורק אחר כך מתקן את עצמו: 'על ניסיון התאבדות בית משוגעים, ועל מוצלח מניעת קבורה'. הרצל היה אמן. כנראה שאמנים ממציינים מהפכות שעושים אותן אחר כך הבן-גוריונים".

מתוך ההצגה "הרצל אמר!", תיאטרון גשר. "אין להם מושג מה לעשות כי הם לא קראו את אלטנוילנד"

"הרצל היה באמת אדם מעורר השראה מכיוון שהוא ידע שהחלום מעורר אנשים לפעולה ושוזה לא נגמר במשהו רומנטי, מתקתק ורחוק", אומר המהזאי רועי חן. "הוא הבין שכדי לפנות לעם ולעשות משהו פופולרי, כדאי שהוא יכתוב רומן, עם סיפור אהבה וחבורה שמטיילת בארץ"

מאוד כסף", אומר פרופ' פלדשטיין. "אני שואל את עצמי למה בן אדם משקיע בפריטים האלה כל-כך הרבה כסף. מה זה נותן לו? האם דיוויד רואה את עצמו כהולך בדרכו של הרצל? למה הוא נשבה בקסם של האיש הזה ולמה הוא הופך להיות בעצם סוכן של עיצוב הזיכרון של הרצל? אני לא יודע אם הוא יודע זאת, אבל הוא מעצב את דמותו של הרצל בזיכרון הקולקטיבי, משמר ומספיד".

הוא קצת התאהב בהרצל. לך זה לא קרה?

"הרצל הוא דמות כריזמטית ומרתקת, אבל אני כהיסטוריון חייב לשמור מרחק. כשהתחלתי במחקר אודותיו החלטתי שאני לא מתאהב בו למרות שאני מודה שזה קשה ועוד החלטתי שאני לא אוסף פריטים של הרצל. אני חייב להיות בפרספקטיבה של חוקר, אני לא גרופי או מעריץ. אני חושב שאנשים מתאהבים בו כי הם נשבים בקסם שלו, בעוצמות שלו וגם במידה מסוימת הם רוצים להרגיש שהם הולכים בדרכו שלו, כי זה מכבד".

מפריע לך שפריטים יוצאים לאספנים בחו"ל?

"אם זה היה חומר ארכיוני זה היה מכעיס אותי כהיסטוריון, כי זה פוגע במחקר והמדינה צריכה לדאוג שסוג כזה של חומר יישאר בישראל. באוסף של מטלוב מדובר בעיקר בפריטי אמנות על הרצל. יש כיום ליקוי בכל הקשור לארכיונים של המדינה, אבל אם הם היו מגיעים לארכיון הציוני, כנראה שאף אחד לא היה נחשף אליהם. מצד שני, אם מוזיאון ישראל היה מקים אגף שכולל את פריטי הרצל - ואולי הגיע הזמן שהוא ירים את הכפפה הזאת ויקנה אוספים של הרצל - הציבור היה יכול ליהנות מהם".

אתה חושב שהרצל ידע שהוא יהפוך למותג ויעסיק אספנים?

"כן, הוא ידע שהוא יהיה 'הרצל' ושתהיה לנו 'תעשיית הרצל' עם חולצות, ספלים, יומנים, מחזיקי מפתחות וכל המרצ'נדיזי. זה די מדהים שהוא הבין את הכוח של זה, בכל זאת, הוא איש של המאה ה-19. הוא הבין את הכוח במנהיגות ובתקשורת עם ההמונים. הוא אומר באמירה אחת מני רבות 'היום אני איש אנונימי, אבל מחר אהיה הכי מפורסם בעולם'".

אתה יודע, נראה לי שגם אתה קצת מאוהב.

"עבורי כהיסטוריון, הרצל הוא חידה. הניסיון לפתור את החידה של הרצל הוא ניסיון שלא נגמר. כל מי שבטוחים שפיצחו את החידה של הרצל, אני כהיסטוריון אגיד להם שהם לא פיצחו אותה, הם רק מספרים סיפור. כחוקר, אני טוען שאנחנו לא נדע את הסיפור האמיתי של הרצל, פשוט אנשים לא מוכנים להודות בזה. הנה, רק השנה יצא ספר חדש, 800 עמודים, עוד ביוגרפיה על הרצל. כבר יצאו עליו למעלה מארבעים ביוגרפיות ואף אחת מהן כנראה לא מספרת את הסיפור האמיתי".

● tzela-k@globes.co.il

ורדי מהר קולטים שמדובר בטיפוס פרנט, ייקה, עם הרבה שאלות. הם מפתחים שהוא יגיע לארץ ויקומם את העם למהפכה. אז הם מושכים זמן עד שחיילת מתוודה ואומרת לו שלא, הם לא קראו את הספר ומבקשים שיקריא להם קצת. אז הוא עושה להם הצגה שמתקיימת על הבמה, ביחד איתם, קצת כמו קוסם או מכשף שיכול להניע גם את התיאטרון לפעולה, ולא רק ארצות ועמים".

למה דווקא עכשיו גשר נדרש אל הרצל?

"יש התעוררות גדולה אצלנו לעשות דברים שהם מהותיים, רלוונטיים וחשובים למדינה (אחרי "ספר דוד המלך" בתרגומו ו"במנהרה" פרי עטו), וגם אני מצוי באיזה רצף של יצירות שקשורות למדינה. עליתי להר הרצל לראשונה בחיי כשהתחלתי את הפרויקט הזה, שם פגשתי את פרופ' פלדשטיין ואיתו התייעצתי הרבה".

"הרצל היה אדם מעורר השראה מכיוון שהוא ידע שהחלום מעורר אנשים לפעולה ושוזה לא נגמר במשהו מתקתק ורחוק. הוא כתב את 'מדינת היהודים' שזה מניפסט שמיועד למי שיש להם כוח לקרוא חזון פוליטי מפורט מאוד. וגם הוא הבין שכדי לפנות לעם ולעשות משהו פופולרי, כדאי שהוא יכתוב רומן, עם סיפור אהבה וחבורה שמטיילת בארץ. וזה באמת רומן רומנטי שנגמר בחתונה ובה קצין פרוסי מתרגש מתינוק ומתחיל להאמין באנושות".

"אני מאמין בכוח של ספרות לשנות את המציאות. הרצל בחר בביטוי של רומן פנטסטי כדי לקדם רעיונות ואנשים לפעולה וזה הצליח. הייתי שמח לראות גם את אחד המנהיגים שלנו יושב לכתוב רומן כדי להעביר רעיונות, כמו שהרצל עשה".

"לא גרופי או מעריץ"

נחזור אל דיוויד מטלוב ואל האוסף שעמו התחלנו, ושכאשר נודע לפרופ' פלדשטיין עליו, הוא טס לטורונטו במיוחד על מנת לראות אותו מקרוב. "זה אוסף מרשים מאוד, הוא שווה הרבה

יפיים רינגברג על הבמה. "הרצל היה אמן"